

ПРОБЛЕМАТИКА КЛАСИФІКАЦІЇ ВИДІВ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

ЩЕРБАКОВА Наталія Володимирівна - докторка юридичних наук, доцентка, Донецький національний університет імені Василя Стуса, кафедра цивільного права і процесу

ORCID: 0000-0003-0278-0170

УДК 346.2+347.7

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.4.13>

Стаття присвячена дослідженню проблемних питань реорганізації господарських організацій та її видів. Такий складний процес, як реорганізація, потребує внутрішньої структурно-логічної впорядкованості, яка дозволить сформувати комплексне та багатостороннє уявлення щодо правової природи та сутності реорганізації як правового явища, організувати процедуру її проведення та побудувати реорганізаційні відносини в правовий спосіб. Досягти необхідної впорядкованості дозволяє класифікація.

У статті представлена класифікація реорганізації господарських організацій шляхом угруповання її видів за юридичними (базуються на відповідних нормах закону) та економічними (мають економічне обґрунтування) критеріями. Авторкою виокремлено новий критерій поділу реорганізації на види залежно від фактично-юридичної підстави, яка зумовлює виникнення реорганізаційних відносин: (1) реорганізація, яка базується на рішенні учасників або органу господарської організації; (2) реорганізація, яка базується на судовому рішенні; (3) реорганізація, яка базується на рішенні відповідних державних органів; (4) реорганізація, яка базується на нормі закону та має альтернативно-імперативний характер.

Обґрунтовано теоретичне та практичне значення наданої класифікації. Встановлено, що правильне визначення приналежності конкретних реорганізаційних правовідносин до певних видів реорганізації дозволяє: 1) врахувати всі сутнісні ознаки такого виду реорганізації, провести її максимально ефективно і правомірно; 2) обрати найбільш оптимальну процедуру з усього різноманіття форм та видів реорганізації з огляду на поставлену мету і наявні ресурси; 3) уникнути помилкових і зайвих процедур, не порушувати стабільність і передбачуваність господарського обороту.

Ключові слова: реорганізація, класифікація, вид, форма, господарська організація, злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення.

Постановка проблеми

Таке складне правове явище, як реорганізація, потребує внутрішньої структурно-логічної впорядкованості, без якої неможливо організувати процедуру її проведення, побудувати належним чином реорганізаційні відносини. Досягнути необхідної впорядкованості дозволяє класифікація.

Проблема класифікації видів реорганізації господарських організацій за різними критеріями посідає особливе місце в доктрині господарського права, а її побудова дозволить сформувати комплексне та багатостороннє уявлення щодо правової природи та сутності реорганізації як правового явища.

Стан дослідження проблеми

У контексті окресленої проблеми можна стверджувати, що на сьогодні дослідники, як правило, обмежуються правовим аналізом існуючих форм реорганізації. Зокрема, достатньо детально форми реорганізації

досліджувалися в наукових працях таких учених, як О. А. Беляневич, О. М. Вінник, А. Є. Єфименка, О. Р. Кібенко, В. М. Кравчука, І. М. Кучеренко, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. С. Щербини та інших. Утім, низка дослідників не вбачає різниці між такими поняттями, як «форма» та «вид» реорганізації, що призводить фактично до їх змішування. Враховуючи зазначене, доцільним вбачається подальше дослідження сутності таких категорій, як форма та вид реорганізації, їх співвідношення, вплив на подальший розвиток виникаючих реорганізаційних правовідносин тощо.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї статті виступає побудова класифікації видів реорганізації господарських організацій шляхом виокремлення різних критеріїв; запровадження нового критерію поділу реорганізації на види; обґрунтування теоретичного та практичного значення наданої класифікації. Для досягнення поставленої мети проведено аналіз юридичної та економічної доктрин, а також правозастосовної практики, що стало *завданням* представленої дослідження.

Виклад основного матеріалу

Перш ніж перейти до питань дослідження видів реорганізації господарських організацій, звернемося до з'ясування двох питань: по-перше, поняття класифікації, зокрема правової класифікації та її значення; та, по-друге, з'ясування понять «форма» та «вид» реорганізації.

Класифікація є одним з найпоширеніших прийомів юридичної техніки, який учені-юристи використовують задля встановлення істини при дослідженні правових явищ, рішень тих чи інших наукових завдань. Застосування класифікації як прийому юридичної техніки має великі можливості, зокрема, йдеться про використання екстраполяції, за допомогою якої зроблені висновки розповсюджуються на інші явища правової дійсності. Крім того, класифікація дозволяє робити висновки більш загального значення в контексті виявлення причин формування прийомів чи правил юридичної техніки.

Призначення будь-якої класифікації в різних сферах наукового знання полягає в тому, щоб бути засобом кращого пізнання об'єктів, які вивчаються, про які до класифікації ще не було сформованого поняття. Класифікація (лат. *classis* – *клас* та *facio* – *роблю*) – це багаторівневий послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення та отримання нових знань стосовно членів поділу [1, с. 283]. Результатом класифікації є система підпорядкованих понять: подільне поняття є родом, а нові поняття (члени поділу) є видами цього роду, підвидами видів тощо [2, с. 33]; при цьому кожний етап поділу можна здійснювати за різною підставою.

Словник української мови в 11 томах (1970–1980 роки), який укладено великим колективом науковців за українськомовною літературою від часів Котляревського до 1980 року, визначає класифікацію як «систему розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями». У цьому джерелі класифікацією називається система розміщення предметів за класами на підставі схожості цих предметів у середині класу і їх відмінності від предметів інших класів [3, с. 175].

Класифікація – категорія, що відбиває очевидне і зрозуміле кожному, і в той же час надзвичайно насичена, неоднозначна. З цих причин теоретичні основи класифікації досі недостатньо вивчені як у філософському (гносеологічному і методологічному), так і у вузчому, практичному плані – стосовно окремих галузей знань, у тому числі стосовно теорії права. На думку О. С. Адамової, класифікацію в праві розуміють як особливий метод, грамотне використання якого підвищує ефективність правового регулювання, і як особливий прийом законодавчої техніки, правильне застосування якого сприяє вдосконаленню нормативних актів та правового регулювання суспільних відносин [4, с. 23]. Застосування класифікації дає можливість у контексті вивчення юридичної конструкції в системній формі викласти найбільш істотні ознаки тих чи інших правових явищ, які відображаються в правових категоріях, а також встановити зв'язки між

елементами системного цілого на підставі ієрархії.

Аналогічні уявлення про «класифікацію» існують і в зарубіжній літературі [5, с. 322-323; 6, с. 84], де під класифікацією розуміється дуже важливий логічний прийом, яким користуються при вивченні предмета і який заснований на логічному поділі понять, з тією лише різницею, що значна увага в процесі класифікації приділяється не лише спільності об'єктів, що класифікуються, а й їх особливостям [7, с. 43].

Велике значення для побудови будь-якої класифікації має принцип зв'язку між об'єктами. Такий принцип припускає, що будуть чітко виділені основні властивості об'єкта, проведений аналіз та синтез щодо його взаємовідношення з іншими об'єктами. Як слушно зауважує Л. М. Кривоченко, головне завдання класифікації полягає в тому, щоб відбити такі типові об'єктивні ознаки, що класифікуються, визначити їх місце в множині, але при цьому в класифікації передусім повинна підкреслюватися функція розподілу всієї безлічі об'єктів, що класифікуються, за схожістю і відмінністю на окремі класи залежно від обраного критерію [8, с. 15]. Крім того, у науковій літературі, як відзначає А. Т. Нашиц: «...мета класифікації полягає в угрупованні окремих елементів, які, проте, можуть бути підпорядковані одному поняттю або об'єднані в одну загальну групу. Таким чином, шлях класифікації – це шлях від частки до загального... класифікація має на увазі кількісне спрощення, тобто скорочення числа правил шляхом угруповання, їх підпорядкування загальним режимам і принципам» [4, с. 22]. При цьому не слід забувати, що особливо важливим є вибір підстав класифікації. Підставою класифікації розглядається ознака, яка виступає головною в контексті поділу об'єкта, який класифікується.

Повертаючись до питання з'ясування понять «форма» та «вид» реорганізації, слід відзначити таке. У науковій літературі зазначається, що кожен предмет, явище, процес становлять певну цілісність, що складається з безлічі структурних елементів, взаємопов'язаних між собою, має відмінні ознаки, що характеризують предмет як

окреме утворення і відрізняють цей предмет від інших, тобто всі вони мають свій зміст та форму [9]. Отже, парною категорією до поняття «форма» є категорія «зміст», а саме система зв'язків і відносин між елементами, яка поєднує їх у цілісність, із притаманними їй властивостями, особливостями, якісною визначеністю. Зміст та форма взаємозв'язані і взаємообумовлюють одне одного. Враховуючи, що реорганізація представляє собою правовий засіб формування та зміни правового статусу [10, с. 217], відповідно й змістом реорганізації виступатиме формування та зміна правового статусу господарської організації, тоді як формою – спосіб організації змісту, його вираження й існування, а, власне, яким чином організовуватиметься здійснення формування та зміни правового статусу, якщо господарські організації зливаються, приєднуються, поділяються тощо, тобто формами реорганізації виступатимуть, відповідно, злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення. У свою чергу, поняття «вид» зумовлює зміст реорганізаційних правовідносин у їх динаміці: виникнення (легалізаційна стадія), реалізація (стадія реалізації); припинення (завершальна стадія) [11, с. 22, 33].

Крім того, у юридичній літературі інколи «форми реорганізації» називають «правовими способами реорганізації» [12, с. 176] або «способами реорганізації» [13, с. 114-115], до яких належать злиття, приєднання, поділ, виділення (виділ), перетворення. У зв'язку із чим доцільно звернутися спочатку до тлумачення цих базових понять – форма, спосіб, вид. Так, поняття «форма» в Тлумачному словнику української мови визначається, як тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом; спосіб існування змісту; його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз; спосіб здійснення виявлення будь-якої дії [14, с. 617]. Поняття «спосіб» означає певну дію, прийом, систему прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось [15, с. 578]. У свою чергу, «вид» – це підрозділ, що об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загального вищого розділу [16, с. 381]. Отже,

порівнюючи поняття «форма» та «спосіб», можна стверджувати про фактичну тотожність цих понять, особливо враховуючи той факт, що під формою розуміється відповідний спосіб існування змісту, спосіб здійснення виявлення будь-якої дії. Щодо з'ясування та співвідношення таких понять, як «форма» та «вид», слід зазначити: якщо під *формою* завжди мається на увазі тип, будова, спосіб організації, зовнішній вияв, спосіб існування або здійснення, тоді як *вид* – це, як правило, якась проміжна складова (частина), яка об'єднує низку предметів та входить до складу більш вищого об'єднуючого розділу.

Аналіз Цивільного [17] (далі – ЦК України) та Господарського [18] (далі – ГК України) кодексів України засвідчує, що слово «форма» в контексті вказаного (тип, будова, спосіб організації, спосіб існування або здійснення) вживається в таких значеннях:

(1) як *організаційно-правова форма* (організаційно-правові форми юридичних осіб – ч. 1 ст. 83 ЦК України; організаційні форми підприємництва – ст. 45 ГК України; організаційна форма господарювання – ст. 62; ч. 1 ст. 135 ГК України);

(2) як *форма діяльності* («Господарсько-торгівельна діяльність може здійснюватися суб'єктом господарювання у формах...» – ч. 3 ст. 263; «Формами інвестування інноваційної діяльності є...» – ч. 2 ст. 326; «Зовнішньоекономічна діяльність... у будь-яких формах, не заборонених законом» – ч. 2 ст. 377; «Іноземні інвестори мають право здійснювати всі види інвестицій... у таких формах...» – ч. 1 ст. 392; «...здійснюють свою діяльність у формах підприємства...» – ч. 1 ст. 396; «Концесія – форма здійснення державно-приватного партнерства...» – ч. 1 ст. 406 ГК України).

Натомість у законодавстві не вказується, що становить саме форма реорганізації. Утім, враховуючи положення ч. 1 ст. 104 ЦК України, у якій зазначається, що юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації, можна припустити, що найбільш близьким за своїм змістом є розуміння форми реорганізації як встановленого законодавством шляху, способу її проведення. На це вказують, зокрема, сло-

восполучення із зазначеної норми як «у результаті» [19, с. 489], що означає внаслідок; шляхом [20, с. 496]; способом [15, с. 578]. Отже, зумовлюючи порядок (процедуру) проведення реорганізації, усі її складові (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення) мають деякі загальні ознаки, які становлять кваліфікуючі ознаки самого поняття реорганізації господарських організацій, а саме: (1) поява нового або оновленого цілісного майнового комплексу господарської організації; (2) створення однієї (чи більше) господарської організації та (або) припинення однієї (чи більше) господарської організації (організацій); (3) наявність правонаступництва між господарськими організаціями, що реорганізуються (правопередниками та правонаступниками); (4) зміна суб'єктного складу господарських правовідносин за участю реорганізованої організації; (5) наявність сукупності визначених господарським законодавством юридичних фактів, настання яких необхідне для проведення реорганізації (тобто реорганізація опосередковується юридичним складом).

Утім, кожна форма реорганізації має свої специфічні, притаманні тільки їй особливості, які дозволяють відокремити одну форму від іншої та визначити її як самостійну форму реорганізації. Наприклад, тільки під час реорганізації у формі приєднання не відбувається припинення господарської організації; або тільки під час реорганізації у формі виділу відбувається створення господарської організації і не відбувається припинення суб'єкта. Інакше кажучи, форма реорганізації визначає, яких змін (організаційних та майнових) повинна буде зазнати господарська організація в разі проведення реорганізації.

Будь-яка класифікація повинна здійснюватися за відповідними критеріями, так і класифікація реорганізації господарських організацій на види повинна здійснюватися за відповідними критеріями (кваліфікуючими ознаками), які характеризують та відображають особливості реорганізації в цілому.

Традиційним для доктрини господарського права є поділ реорганізації на такі види, як добровільна та примусова [21,

с. 66-68; 13, с. 115; 22, с. 206-207]. За основу поділу взято такий критерій – *залежно від волі господарської організації (власника його майна) та відношення до реорганізації*. Аналізуючи підстави реорганізації господарських організацій, слід звернутися до положень ч. 1 ст. 106 ЦК України, згідно з якими злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи здійснюються: а) за рішенням його учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами; б) у випадках, передбачених законом, – за рішенням суду; в) за рішенням відповідних органів державної влади.

Так, добровільна реорганізація, виходячи із змісту норми, здійснюється за рішенням власника його майна (засновників, учасників) або органу господарської організації, уповноваженої на це установчими документами. Примусова реорганізація здійснюється за рішенням уповноважених державних органів (антимонопольних органів, зокрема, що застосовується як адміністративно-господарська санкція до підприємства-монополіста, що зловживає домінуючим становищем на ринку, якщо таке підприємство обирає поділ) [21, с. 68] або судом, у випадках та відповідному порядку, передбачених законодавчими актами. Так, у разі добровільної реорганізації рішення про реорганізацію господарської організації приймається уповноваженими особами добровільно та усвідомлено; у цьому випадку має місце свобода вибору, позитивне відношення до реорганізації та бажання її проведення. При цьому слід зауважити, що власне рішення про реорганізацію господарської організації може бути обумовлене як суто економічними причинами (необхідність розширення або скорочення виробництва, оптимізація оподаткування тощо), так і пов'язане з вимогами нормативно-правових актів [22, с. 207].

У разі проведення примусової реорганізації (наприклад, реорганізація господарської організації, яка займає домінуюче становище, на товарному ринку) свобода вибору відсутня, оскільки рішення про реорганізацію господарської організації приймають уповноважені державні органи. Крім того, примусова реорганізація характеризується

негативним ставленням до неї з боку самої господарської організації, яка реорганізується, власника його майна або учасників.

Що стосується такої підстави для реорганізації господарських організацій як рішення суду, то чинне законодавство не регламентує випадків, коли суди приймають вказані рішення. Так, аналіз ч.ч. 1, 9, 10, 12, 14 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» (далі – Закон про держреєстрацію) [23], які встановлюють порядок проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття, приєднання, поділу або перетворення, не дозволяє дійти висновків щодо підстав реорганізації господарської організації в судовому порядку. Зважаючи ж на те, що в процедурі банкрутства реструктуризація здійснюється за рішенням господарського суду¹, чи можна таким чином вважати, що підставою для проведення реорганізації господарської організації в процедурі банкрутства є рішення суду?

У свою чергу, чи можна розглядати як підставу для реорганізації господарських організацій також рішення уповноважених органів державної влади. Так, згідно з положеннями ч. 1 ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [24], якщо суб'єкт господарювання зловживає монопольним (домінуючим) становищем на ринку, органи Антимонопольного комітету України (далі – АМКУ) мають право прийняти рішення про примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище, або відповідно до ст.ст. 26–29 Закону України «Про банки та банківську діяльність» [25] примусова реорганізація банку здійснюється у разі істотної загрози платоспроможності банку за рішенням Національного банку України (далі – НБУ) у встановленому порядку.

¹ Відповідно до ч. 1 ст. 126 Кодексу України з процедур банкрутства керуючий реструктуризацією протягом трьох днів з дня схвалення зборами кредиторів погодженого з боржником плану реструктуризації боргів подає до господарського суду заяву про затвердження плану реструктуризації боргів, яку суд розглядає протягом 10 днів з дня її отримання (ч. 3 ст. 126 цього ж Кодексу).

Отже, примусове припинення господарської організації у формі реорганізації шляхом поділу (на відміну від ліквідації) можливе за рішенням уповноваженого органу держави, а саме АМКУ, чи примусова реорганізація банку в разі істотної загрози платоспроможності банку за рішенням НБУ, – але навряд чи підставою реорганізації для такого примусового поділу буде рішення АМКУ або для примусової реорганізації банку – рішення НБУ. Підставою реорганізації і, власне, прийняття рішення відповідним органом буде виступати невідповідність нормам законодавства, як-то зловживання монополієм (домінуючим) становищем або наявність істотної загрози платоспроможності банку, тоді як підставою для внесення відповідних відомостей до ЄДР буде виступати не невідповідність нормам законодавству (зловживання монополієм (домінуючим) становищем або наявність істотної загрози платоспроможності банку), а рішення відповідного органу (наприклад, АМКУ чи НБУ) – власне, воно й буде виступати підставою для проведення державної реєстрації щодо внесення відповідних змін у ЄДР.

На це вказують і відповідні положення Закону про держреєстрацію. Так, п. 2 ч. 1 ст. 25 аналізованого Закону зазначає, що державна реєстрація та інші реєстраційні дії провадяться або на підставі документів, що подаються заявником для державної реєстрації, або на підставі судових рішень, що набрали законної сили та тягнуть за собою зміну відомостей у ЄДР, а також що надійшли в електронній формі від суду або державної виконавчої служби. Отже, підставою для проведення державної реєстрації відповідних реєстраційних дій буде виступати або судові рішення, яке набуло законної сили, або документи, що подаються заявником, серед яких може бути відповідне рішення АМКУ або НБУ. Так, відповідно до п. 2¹ ч. 1 ст. 17 Закону про держреєстрацію серед документів, які подаються заявником для державної реєстрації створення юридичної особи, у тому числі й шляхом виділу, злиття, поділу, перетворення, виступає у випадках передбачених законом рішення відповідного державного органу про створення юридичної особи (власне, як приклад

можемо навести рішення АМКУ про примусовий поділ суб'єкта).

Таким чином, слід розмежовувати (1) підстави прийняття рішення про реорганізацію відповідними органами, до яких можна віднести невідповідність нормам чинного законодавства, наприклад, зловживання монополієм становищем, наявність істотної загрози платоспроможності банку та (2) підстави проведення державної реєстрації (внесення відповідних відомостей у ЄДР), до яких можуть відноситися, зокрема, відповідні судові рішення, рішення органів АМКУ, НБУ тощо.

Повертаючись до такого критерію, як *залежно від волі господарської організації (власника його майна) та відношення до реорганізації*, слід звернути увагу на те, що в законодавстві, окрім добровільної та примусової реорганізації, як підстави припинення господарської організації шляхом реорганізації можна назвати такі обставини (підстави), які вимагають від суб'єкта діяти певним чином. Так, у ЦК України відповідно до ч. 1 ст. 132 передбачено, що у разі, якщо в повному товаристві залишається один учасник, цей учасник має право протягом шести місяців з моменту, коли він став єдиним учасником товариства, перетворити таке товариство в інше господарське товариство у порядку, встановленому цим Кодексом; згідно з ч. 1 ст. 139 повні учасники мають право в разі вибуття всіх вкладників перетворити кооперативне товариство в повне товариство.

У свою чергу, у ГК України відповідно до ч. 4 ст. 214 передбачено, що у справах про банкрутство державних підприємств, включених до Переліку державних підприємств, що не підлягають приватизації, але можуть бути перетворені в господарські товариства, що задіяні у виконанні державного оборонного замовлення, виробництві, розробленні, модернізації, ремонті, обслуговуванні озброєння та військової техніки, може застосовуватися судова процедура санації. Згідно з ч. 5 ст. 214 ГК України майно державних підприємств, включених до Переліку державних підприємств, що не підлягають приватизації, але можуть бути перетворені в господарські товариства та перебувають у процедурі банкрутства, може бути реалі-

зовано в судовій процедурі санації за погодженням з уповноваженим суб'єктом управління, визначеним Законом України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» [26], у встановленому порядку, якщо таке майно не входить до складу єдиного майнового комплексу, що забезпечує основні види діяльності такого суб'єкта господарювання, або більше трьох років не використовується у виробничій діяльності і подальше його використання не планується. Це такі підстави, які вміщують у собі відповідні ознаки як добровільної, так і примусової реорганізації; можна сказати, це такий вид вимушеної реорганізації, який становить собою проміжну ланку між цими видами реорганізації. Таку вимушену реорганізацію споріднює із добровільною те, що рішення про реорганізацію приймає власник його майна (засновник, учасники) або орган господарської організації, уповноважений на це установчими документами. У наведених прикладах також має місце відповідна свобода вибору. Так, у суб'єкта господарювання в зазначених ситуаціях завжди є альтернативний варіант, зокрема, ліквідація повного товариства в разі, коли залишається один повний учасник (ч. 1 ст. 132 ЦК України), ліквідація командитного товариства в разі, коли вибувають усі вкладники (ч. 1 ст. 139 ЦК України), у справах про банкрутство державних підприємств може застосуватися судова процедура санації (ч. 4 ст. 214 ГК України), майно державних підприємств може бути реалізовано в судовій процедурі санації за погодженням з уповноваженим суб'єктом управління (ч. 5 ст. 214 ГК України).

Разом із тим свобода вибору в названих випадках обмежена. Річ у тім, що необхідність вимушеної реорганізації виникає в тих випадках, коли за наявності відповідних об'єктивних причин господарська організація перестає відповідати певними нормативним вимогам (наприклад, у повному товаристві залишається один повний учасник або в командитному товаристві вибувають усі вкладники). У такому разі законодавець надає можливість господарським організаціям виправити ситуацію, встановлюючи

відповідний шлях виправлення через застосування процедури реорганізації у формі перетворення. Отже, свобода вибору полягає в тому, що господарська організація самостійно обирає один із запропонованих законом варіантів та вийти за межі вказаних варіантів шляхом продовження свого функціонування без будь-яких змін не в праві [27, с. 249].

Таким чином, на підставі зазначеного пропонуємо виокремити серед інших два види реорганізації (добровільної та примусової реорганізації) такий вид реорганізації, як вимушена реорганізація. У зв'язку із чим пропонуємо поділяти ще реорганізацію за таким критерієм, як – *залежно від фактично-юридичної підстави, яка закладена в основі виникнення реорганізаційних відносин*, реорганізація, яка базується: на рішенні учасників або органу господарської організації; на судовому рішенні; на рішенні відповідних державних органів; на нормі закону та має альтернативно-імперативний характер.

Наступним критерієм класифікації видів реорганізації може бути виділено – *залежно від необхідності отримання згоди уповноважених державних органів чи інших осіб на її проведення*. Згідно з цим критерієм поділу можливо виокремити реорганізацію, яка потребує отримання згоди відповідних суб'єктів (узгоджена/дозвільна реорганізація), та реорганізацію, яка не вимагає отримання такої згоди (вільна реорганізація). Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 27 Закону України «Про банки та банківську діяльність» реорганізація за рішенням власників банку здійснюється згідно із законодавством України, за умови надання *попереднього дозволу НБУ на реорганізацію банку та затвердження НБУ плану реорганізації банку*. У свою чергу, відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про захист економічної конкуренції» концентрація (злиття суб'єктів господарювання або приєднання одного суб'єкта господарювання до іншого) може бути здійснена лише *за умови попереднього одержання дозволу АМКУ чи адміністративної колегії АМКУ* у випадках, передбачених ч. 2 ст. 22 цього Закону та іншими нормативно-правовими актами.

Наступним критерієм класифікації можна назвати – *залежно від мети*. Відповід-

но до цього критерію можна виокремити реорганізацію добросовісну та недобросовісну. Недобросовісна реорганізація часто розглядається як форма зловживання правом, а саме правом на проведення реорганізації, у результаті якої свідомо створюється господарська організація, яка не в змозі виконати зобов'язання правопередника перед кредиторами, а також зобов'язання, які впливають із адміністративних правопорушень, заснованих на принципах влади та підпорядкування (сплата податків). Прикладом зловживання корпоративними правами під час реорганізації свого часу був інвестиційний конфлікт між американською компанією Cargo Investments LLC та ЗАТ «Металлургстрой». За договором між сторонами інвестор вимагав перетворити ЗАТ у ТОВ і ввести його до складу учасників, а він, у свою чергу, зобов'язується внести певну суму інвестицій. Придбавши певну частку ТОВ, інвестор вніс близько 70 тис. грн і вже на наступний тиждень подав заяву про вихід із ТОВ. При цьому Cargo Investments LLC поставив вимогу про виплату йому вартості частини майна ТОВ пропорційно його частці в статутному капіталі. У результаті інвестування 70 тис. грн американська компанія стала претендувати на 5 млн грн. Варто зазначити, що в цьому випадку ТОВ вирішило подати позов до суду про визнання недійсною реорганізації та установчих документів ТОВ, що, у свою чергу, мало привести до повернення ТОВ до ЗАТ. На жаль, ТОВ не звернуло свою увагу на ст. 13 ЦК України, яка могла б бути тут застосована, адже Cargo Investments LLC не мало на меті розвиток новоствореного ТОВ, а навпаки, прагнуло неправомірного збагачення за рахунок розорення останнього [28, с. 132], тобто мала місце недобросовісна реорганізація. У цьому випадку переслідувана мета – уникнути виконання прийнятих на себе договірних зобов'язань чи зобов'язань, які виникають за інших підстав.

У свою чергу, добросовісна реорганізація за мету може мати відновлення платоспроможності господарської організації; відновлення конкурентоздатності виготовленої продукції; модернізацію господарської

діяльності шляхом розширення господарської діяльності із застосуванням ефекту синергії (при злитті/приєднанні) або диверсифікації виробництва, капіталу та діяльності (при поділі/виділі).

Подальшим критерієм класифікації слід виокремити – *правові наслідки реорганізації*. При цьому необхідно розрізнити правові наслідки, які виникають для суб'єкта – господарської організації, та правові наслідки, які стосуються майна (прав та обов'язків) суб'єктів, які реорганізуються. У зв'язку із цим варто виокремити два критерії поділу на види:

- залежно від правових наслідків реорганізації щодо господарських організацій;
- залежно від правових наслідків реорганізації господарських організацій щодо майна (прав та обов'язків) суб'єктів, що реорганізуються.

Отже, залежно від *правових наслідків реорганізації щодо господарських організацій* можна виокремити:

- реорганізація як спосіб створення господарських організацій (злиття, поділ, виділ, перетворення);
- реорганізація як спосіб зміни господарських організацій (приєднання, виділ) (у цьому випадку має місце зміна господарської організації, яка має організаційно-майновий характер; також може змінитися склад учасників господарської організації);
- реорганізація як спосіб припинення господарських організацій (злиття, приєднання, поділ, перетворення).

У свою чергу *залежно від правових наслідків реорганізації господарських організацій щодо майна (прав та обов'язків) суб'єктів*, що реорганізуються, можна виокремити:

- реорганізація, спрямована на укрупнення (централізація майна – злиття та приєднання);
- реорганізація, спрямована на подібнення/розукрупнення (децентралізація майна – поділ, виділ);
- реорганізація без зміни розмірів господарської організації [29, с. 378].

Крім того, реорганізація, спрямована на укрупнення підприємств [30; 31, с. 276-277], як зазначається в економічній літературі, *залежно від характеру інтеграції суб'єктів господа-*

рювання поділяється на такі види злиттів та приєднань [32, с. 110; 33, с. 44]:

- горизонтальне (об'єднання двох або більше підприємств, які виробляють однаковий тип продукції або надають однакові послуги, виконують однакові роботи);
- вертикальне (об'єднання одного підприємства з його постачальником сировини або споживачем продукції);
- діагональне або конгломеративне (об'єднання підприємств різних галузей та видів діяльності; здійснюється з метою диверсифікації діяльності).

При цьому, як правило, створення горизонтальних укрупнень регулюється антимонопольним законодавством, оскільки такі підприємства отримують можливість створювати перешкоди для входу на ринок інших суб'єктів господарювання, встановлювати дискримінаційні ціни, створювати дефіцит на товарному ринку тощо. Внаслідок таких дій відбувається посилення концентрації виробництва на декількох великих підприємствах та усувається ринкова конкуренція. Тоді як створення вертикальних та діагональних/конгломеративних укрупнень підприємств на рівень конкуренції суттєво не впливає.

Ще одним критерієм класифікації можна вважати *кількість одночасно використаних (застосованих) форм реорганізації*. У науковій літературі вже неодноразово порушувалося питання про так звану змішану, подвійну, складну реорганізацію. Можливість проведення складної реорганізації, тобто з одночасним застосуванням різних форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення) чи різних організаційно-правових форм юридичних осіб під час перетворення або одночасним поєднанням різних форм реорганізації та організаційно-правових форм юридичних осіб, чинним законодавством не передбачено [34, с. 175], але й не забороняється. Як справедливо наголошується в юридичній літературі, зокрема, Я. І. Функ відзначає, що перетворення можливе одночасно з будь-якою із чотирьох вказаних форм реорганізації, а отже, правомірним є існування таких реорганізаційних форм, як, наприклад, поділ з перетворенням, перетворення із злиттям тощо [35, с. 160]. Така

складна реорганізація становить єдиний процес та є альтернативою двом послідовним реорганізаціям. Отже, залежно від кількості одночасно використаних форм реорганізації її умовно можна поділити на одиничну та подвійну (складну) реорганізацію. Остання – породжене практикою явище, метою якої є скорочення або виключення тимчасових та матеріальних затрат на проведення двох послідовних реорганізацій. Таке положення можна вважати прогресивним, адже воно сприяє розвитку ділового обігу та надає в цілому позитивний ефект на умови здійснення господарської діяльності.

Наступний критерій класифікації – *залежно від збереження існуючої господарської організації* в ЄДР, який впливає із сутності та змісту форм реорганізації:

- реорганізація, при якій відбувається збереження суб'єкта – існуючої господарської організації (зберігається в разі приєднання та виділу);
- реорганізація, при якій суб'єкт – існуюча господарська організація не зберігає свого існування, припиняється як суб'єкт права (не зберігається у разі злиття, поділу та перетворення).

Залежно від документа, яким оформлюються відносини із передачі прав та обов'язків, що знаходить своє підтвердження як у загальних нормах (ч. 2 ст. 107 ЦК України), так і в спеціальних нормах (ч. 2 ст. 116, ч. 3 ст. 117, ч. 1 ст. 118, ч.ч. 1, 3, 7–9 ст. 119, ч. 1 ст. 120, ч. 1, ч.ч. 3, 6–8 ст. 125, ч. 1 ст. 126, ч. 1, ч.ч. 3, 6, 8 ст. 127, ч. 1 ст. 133 Закону України «Про акціонерні товариства» [36], ч. 1 ст. 47, ч. 1 ст. 50, ч. 1 ст. 51, ч.ч. 5, 6 ст. 55 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [37]), реорганізація поділяється на:

- реорганізацію, яка оформлюється передавальним актом (у разі злиття, приєднання, перетворення);
- реорганізацію, яка оформлюється розподільчим балансом (у разі поділу, виділу).

Залежно від моменту завершення реорганізації, яка знаходить своє підтвердження в нормах Закону про держреєстрацію (ч.ч. 4–8 ст. 4), можна виділити такі:

- реорганізація, яка завершується державною реєстрацією змін до відомостей,

що містяться в ЄДР: про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи- правонаступника (характерно для такої форми, як виділ) або щодо правонаступництва юридичної особи, до якої приєднуються (характерно для такої форми, як приєднання);

- реорганізація, яка завершується державною реєстрацією припинення: юридичних осіб, що припиняються в результаті злиття (характерно для такої форми як злиття) або юридичної особи, що припиняється в результаті поділу (характерно для поділу);

- реорганізація, яка завершується державною реєстрацією новоствореної юридичної особи (характерно для таких форм, як злиття, поділ, перетворення).

Крім того, можна назвати ще інші види реорганізацій за різними критеріями поділу, які виокремлюють в економічній науковій літературі. Зокрема, О. О. Терещенко за *формальними ознаками* виділяє три види реорганізації:

- 1) з метою розширення розмірів підприємства (злиття, приєднання, поглинання);
- 2) направлену на створення кількох суб'єктів підприємства (поділ, виділ);
- 3) що не призводить до зміни розмірів (перетворення) [38, с. 219].

Утім, вбачається, що за виділеним критерієм йдеться не про формальні ознаки реорганізації, а про інше. Про це свідчать відповідні словосполучення, наведені автором: «з метою...», «направлену на...», «призводить до...» – усе це вказує ні на що інше, як на те, чого прагнуть суб'єкти, чого бажають досягти – відповідної цілі, отже, цей критерій поділу стосується, власне, мети проведення реорганізації.

У свою чергу, І. Я. Назарова вважає за доцільне додати поділ ще за двома критеріями, які можуть суттєво впливати на методику, організацію обліку та формування показників звітності:

- за джерелами фінансування поділяє на: реорганізацію, що оплачується за рахунок власних коштів; реорганізацію, що оплачується за рахунок зовнішніх джерел фінансування, зокрема за рахунок підприємств-реаніматора (суб'єкта господарювання, що зацікавлений у санації збиткової юридичної особи), держави тощо;

- за ступенем добровільності – реорганізацію, яка проводиться на добровільних засадах (за рішенням власників) та реорганізацію, що проводиться примусово (за рішенням суду, АМКУ, інших виконавчих органів) [39, с. 31].

Щодо названих критеріїв слід зазначити: якщо перший критерій (за джерелами фінансування) має своє економічне обґрунтування, то стосовно другого (за ступенем добровільності) – виникає питання щодо назви критерію – «за ступенем добровільності». Власне, слово «ступінь», відповідно до українського тлумачного словника, означає порівняльну величину, що характеризує розмір, інтенсивність чого-небудь, а в переносному значенні – етап, стадію розвитку чого-небудь [40, с. 1407]. Отже, виходячи із зазначеного, такий критерій має характеризувати добровільність як порівняльну величину, але за змістовним навантаженням поділу реорганізації на відповідні види (реорганізацію, яка проводиться на добровільних засадах та реорганізацію, що проводиться примусово) – навряд чи в цьому випадку йдеться про порівняльну величину або про стадію розвитку процесу реорганізації. Отже, такий критерій як «за ступенем добровільності» не відповідає своєму змістовному навантаженню, оскільки в такому випадку мова йде про волю суб'єкта господарювання: добровільно (за рішенням власника – суб'єкта господарювання) чи примусово (за рішенням суду, органів АМКУ тощо).

Висновки

Проведено класифікацію реорганізації шляхом угруповання її видів за юридичними (базуються на відповідних нормах закону) та економічними (мають економічне обґрунтування) критеріями. До юридичних критеріїв віднесено: (1) *воля суб'єкта – господарської організації (власника його майна) щодо проведення реорганізації* (добровільна реорганізація, примусова реорганізація, вимушена реорганізація); (2) *фактично-юридична підстава, яка зумовлює виникнення реорганізаційних відносин* (рішення учасників або органу господарської організації; судові рішення; рішення відповідних державних органів;

норма закону, що має альтернативно-імперативний характер); (3) *необхідність отримання згоди уповноважених державних органів чи інших осіб на її проведення* (узгоджена/дозвільна реорганізація, вільна реорганізація); (4) *правові наслідки, які виникають щодо господарської організації* (створення господарських організацій; зміна господарських організацій; припинення господарських організацій); (5) *кількість одночасно використаних форм реорганізації* (одиночна реорганізація; подвійна (складна) реорганізація); (6) *збереження існуючої господарської організації в ЄДР* (реорганізація, при якій господарська організація як суб'єкт права, зберігається; реорганізація, при якій така організація, як суб'єкт права, не зберігається/припиняє своє існування); (7) *вид документа, яким оформлюються відносини із передачі прав та обов'язків* (передавальний акт; розподільчий баланс); (8) *момент завершення реорганізації* (державна реєстрація змін до відомостей, що містяться в ЄДР; державна реєстрація припинення господарських організацій (господарської організації); державна реєстрація новоутвореної господарської організації). До економічних критеріїв віднесено: (1) *мета* (добросовісна реорганізація, недобросовісна реорганізація); (2) *економічні наслідки щодо майна (прав та обов'язків) суб'єктів, які реорганізуються* (укрупнення господарської організації – централізація майна; розукрупнення/подрібнення господарської організації – децентралізація майна; зміна організаційно-правової форми); (3) *характер інтеграції суб'єктів господарювання шляхом укрупнення* (горизонтальне укрупнення; вертикальне укрупнення; діагональне (конгломеративне) укрупнення).

Виокремлено новий критерій поділу реорганізації на види *залежно від фактично-юридичної підстави, яка зумовлює виникнення реорганізаційних відносин*: (1) реорганізація, яка базується на рішенні учасників або органу господарської організації; (2) реорганізація, яка базується на судовому рішенні; (3) реорганізація, яка базується на рішенні відповідних державних органів; (4) реорганізація, яка базується на нормі закону та має альтернативно-імперативний характер.

Встановлено, що теоретичне значення поділу реорганізації на види (класифікація) зумовлюється зміною реорганізаційних правовідносин у їх динаміці: виникнення (легалізаційна стадія), реалізація (стадія реалізації); припинення (завершальна стадія). З'ясовано, що правильне визначення виду реорганізації впливає на встановлення фактичного складу реорганізаційних правовідносин та можливої дефектності одного з них, оскільки недобросовісна реорганізація як незаконна має виключатися, тобто визнаватися недійсною.

Обґрунтовано, що правильне визначення приналежності конкретних реорганізаційних правовідносин до певного з названих угруповань – видів реорганізації, дозволяє: 1) врахувати всі сутнісні ознаки такого виду реорганізації, а отже, провести її максимально ефективно і правомірно; 2) з усього різноманіття форм та видів реорганізації обрати найбільш оптимальну процедуру з огляду на поставлену мету і наявні ресурси; 3) уникнути помилкових і зайвих процедур і, відповідно, не порушувати стабільність і передбачуваність господарського обороту.

Література

1. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абри, 2002. 742 с.
2. Готинян-Журавльова В. В. Короткий словник з логіки до тем: «Поняття», «Судження», «Дедуктивні умовиводи». Навчально-методичний посібник / В. В. Готинян-Журавльова. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2016. 58 с.
3. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. К. : Наук. думка, 1970-1980. Т. 4 : І-М /ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко, 1973. 840 с. URL: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F (дата звернення: 28.09.2024).
4. Адамова О. С. Поняття правової класифікації. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 19-24.

5. Bowen T. A. Treatise on Logic, or Laws of Pure Thought. Cambridge: Sever and Francis. 1866. 450 p. (p. 322-323). URL: <https://quod.lib.umich.edu/m/moa/aje9611.0001.001/3?view=image&size=100> (Last accessed: 05.10.2024).
6. Oxford Dictionary of Law. Oxford, N. Y. : Oxford University Press, 2003. URL: <https://www.ekhteb.ir/wp-content/uploads/2018/10/Oxford-Dictionary-Of-Law.pdf> 552 p. (Last accessed: 05.10.2024).
7. Webster's New Universal Unabridged Dictionary Deluxe 2nd Second Edition / by Jean McKechnie. 1983. 2345 p.
8. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів. Х. : Вища школа, 1983. 129 с.
9. Філософія :навчальний посібник для суд. вищ. навч. закл. /За заг. ред. : Ю. В. Осічнюка, кол. авт. : Ю. В. Осінчук, В. С. Зубов, І. М. Молчанов та інші. Київ : Атіка, 2003. 464. URL: http://megalib.com.ua/book/103_Filosofiya.html (дата звернення 22.09.2024).
10. Щербакова Н. В. Реорганізація як правовий засіб формування та зміни правового статусу господарських організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 212-218. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/47>.
11. Щербакова Н. В. Правове забезпечення реорганізації господарських організацій : реферат на здобут. ступ. ... докт. юрид. наук: 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право /Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024. 45 с.
12. Щербина В.С. Вибране. Збірка статей. К. : Вид. Ліра-К, 2015. 607 с. (С. 176) / Друкується за виданням: Щербина В. С. Припинення підприємств як суб'єктів господарювання. *Правосуддя – гарант законності у сфері економічних правовідносин*. Міжвідомчий науковий збірник / За ред. А. І. Комарової, Д. М. Притики, В. В. Медведчука, М. О. Потебенка та ін. К., 2000. Том 21 (1). С. 283-285.
13. Господарське право (Загальна частина): підручник / за ред. В. С. Щербини, В. В. Резнікової. Київ : Вид-во Ліра-К, 2023. 588 с.
14. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. К. : Наук. думка, 1970-1980. Т. 10 : Т-Ф / ред. тому : А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, 1979. 658 с.
15. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. К. : Наук. думка, 1970-1980. Т. 9 : С / ред. тому І. С. Назарова [та ін.], 1978. 916 с.
16. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. К. : Наук. думка, 1970-1980. Т. 1: А-В /ред. П. Й. Горещький [та ін.]. 1970. – XXVII. 799 с.
17. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 461.
18. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.
19. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. К. : Наук. думка, 1970-1980. Т. 7 : Поїхати-Приробляти, 1976. 723 с.
20. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. К. : Наук. думка, 1970-1980. Т. 11 : Х-Ь / ред. тому С. І. Головащук, 1980. 699 с.
21. Вінник О. М. Господарське право: курс лекцій (загальна частина). Київ : Вид-во Ліра-К, 2020. 240 с.
22. Петров Є. В. Підстави припинення господарських товариств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Серія ПРАВО. Випуск 22. Частина І. Том 1. С. 204-208.
23. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31. Ст. 263.
24. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64 (із відп. змін. та допов).
25. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5. Ст. 30.

26. Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності: Закону України від 13 липня 2021 р. № 1630-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 46. Ст. 378.

27. Щербакова Н. В. Класифікація видів реорганізації господарських організацій (нормативна група). *Четверті наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова* (м. Київ-Одеса, 30 червня 2023 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ-Одеса: ДУ «ІСПД ієні В.К. Мамутова НАН України», 2023. С. 244-252.

28. Стефанчук М. О. Окремі питання здійснення і захисту суб'єктивних цивільних прав у корпоративних правовідносинах. *Університетські наукові записки*. 2007. № 4 (24). С. 130-134.

29. Фінанси (державні, корпоративні, міжнародні) / за ред. В. О. Онищенко / Онищенко В. О., Бережна А. Ю., Птащепко Л. О., Чичкало-Кондрацька І. Б. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 600 с.

30. Бондар Н. М. Поняття та види реорганізації підприємств. Бізнес-консультант, консалтингова компанія (15.11.2011 р.). URL: <https://www.education.ua/blog/4601/> (дата звернення 09.03.2023).

31. Фінансова санація: теоретичні та прикладні аспекти / С. С. Гасанов, А. М. Штангрет, Я. В. Котляревський та ін. К. : ДННУ «Акад. фін. Управління», 2013. 310 с.

32. Табахарнюк М. О. Класифікація угод зі злиття та поглинання компаній у сучасній економіці. *Науковий вісник Херсонського університету*. 2017. Випуск 23. Частина 2. Серія Економічні науки. С. 110-114.

33. Максименко І. Я. Злиття та поглинання як інструмент інноваційного розвитку: стан та перспективи в Україні. *Економічний вісник*. 2018. № 2. С. 43-50.

34 Щербакова Н. В. Складні реорганізаційні конструкції *must have* в законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 175-179.

35. Щербакова Н. В. Реорганізація: доктрина, законодавство, практика застосування : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 640 с.

36. Про акціонерні товариства : Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-

IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 68. Ст. 4066.

37. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018 р. № 13. Ст. 69.

38. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч посібник. К. : КНЕУ, 2004. 412 с.

39. Назарова І. Я. Облік та розкриття інформації в умовах реорганізації підприємств: дис. ... канд. економ. наук за спец. 08.00.09 : бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Тернопіль : Тернопільський національний економічний університет, 2009. 202 с.

40. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. VIII. К. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

Shcherbakova Nataliia Volodymyrivna

*Doctor of Law, Associate Professor,
Associate Professor of Civil Law and Process
Department,
Vasyl' Stus Donetsk National University
ORCID: 0000-0003-0278-0170
e-mail: sherbakova@donnu.edu.ua*

PROBLEMS OF TYPES'

CLASSIFICATION OF REORGANIZATION OF ECONOMIC ORGANIZATIONS

The article is devoted to the study of problematic issues related to reorganization of economic organizations and its types. Such a complex process as reorganization requires internal structural and logical orderliness which will allow forming a comprehensive and multilateral view of the legal nature and essence of reorganization as a legal phenomenon, organizing the procedure for its implementation and building reorganization relations in a legal manner. Classification helps to achieve the necessary orderliness.

The author builds a classification of reorganization by grouping its types according to legal (based on the relevant provisions of law) and economic (having economic justification) criteria. The legal criteria include: (1) the will of subject – the economic organization (the owner of its property) to carry out reorganization (voluntary reorganization, compulsory reorganization, forced reorganization); (2) the factual and legal basis which determines the emergence of

reorganization relations (decision of participants or a body of an economic organization; court decision; decision of the relevant state authorities; a provision of law which has an alternative mandatory nature); (3) the need to obtain the consent of authorized state bodies or other persons for its implementation (approved/permited reorganization, free reorganization); (4) legal consequences arising in relation to an economic organization (creation of economic organizations; change of economic organizations; termination of economic organizations); (5) the number of simultaneously used forms of reorganization (single reorganization; double (complex) reorganization); (6) preservation of the existing business organization in the Unified State Register (reorganization in which the economic organization as a legal entity is preserved; reorganization in which such an organization as a legal entity is not preserved/ceases to exist); (7) type of document that formalizes the transfer of rights and obligations (transfer act; separation balance sheet); (8) the moment of completion of the reorganization (state registration of changes to the information contained in the Unified State Register; state registration of termination of economic organizations (economic organization); state registration of a newly formed economic organization). The economic criteria include: (1) purpose (fair reorganization, unfair reorganization); (2) economic consequences regarding property (rights and obligations) of reorganized entities (consolidation of an economic organization - centralization of property; disaggregation/division of an economic organization - decentralization of property; change of organizational and legal form); (3) the nature of integration of economic entities through consolidation (horizontal consolidation; vertical consolidation; diagonal (conglomerate) consolidation).

The researcher distinguishes a new criterion for dividing reorganization into types depending on the factual and legal basis which determines the emergence of reorganization relations: (1) reorganization based on a decision of participants or a body of an economic organization; (2) reorganization based on a court decision; (3) reorganization based on a decision of the relevant state authorities; (4) reorganization based on a provision of law and having an alternative mandatory nature.

It is established that the theoretical significance of dividing reorganization into types (classification) is determined by the change in reorganization legal relations in its dynamics: emergence (legalization stage), implementation (implementation stage); termination (final stage). It is found that the correct determination of the type of reorganization affects the establishment of the actual composition of reorganization legal relations and the possible defectiveness of one of them, since an unfair reorganization as illegal should be excluded, i.e., invalidated.

It is substantiated that correct determination of the specific reorganization legal relations belonging to a particular grouping - types of reorganization - allows: 1) to take into account all the essential features of this type of reorganization, to carry it out as efficiently and legally as possible; 2) to choose the most optimal procedure from the entire variety of forms and types of reorganization, taking into account the goal and available resources; 3) to avoid erroneous and unnecessary procedures, and not to disturb the stability and predictability of economic turnover.

Keywords: reorganization, classification, type, form, business organization, merger, accession, division, spin-off, transformation.